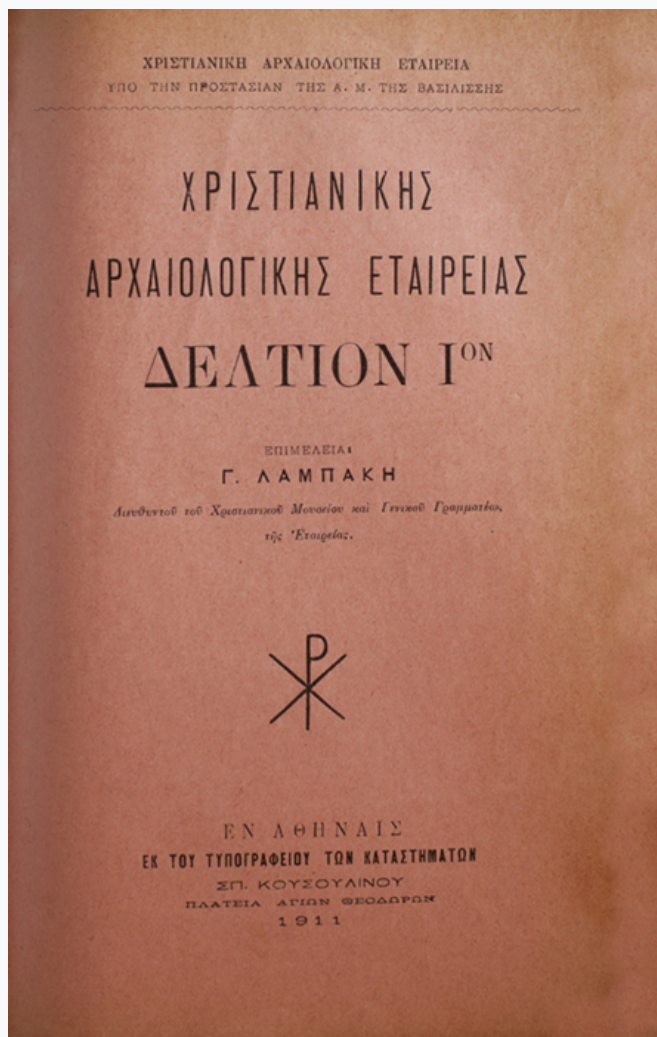

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 10 (1911)

Δελτίον ΧΑΕ 10 (1911), Περίοδος Α'

**Χριστιανική επιγραφή εν τοις ερειπίοις Πυράσου
(είτα Βορείου Μεσαιων. Αλμυρού)**

Νικόλαος Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/dchae.1661](https://doi.org/10.12681/dchae.1661)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ν. Ι. (2013). Χριστιανική επιγραφή εν τοις ερειπίοις Πυράσου (είτα Βορείου Μεσαιων. Αλμυρού). *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 10, 53–60. <https://doi.org/10.12681/dchae.1661>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Χριστιανική επιγραφή εν τοις ερειπίοις Πυράσου
(εἶτα Βορείου Μεσαιων. Αλμυρού)

Νικόλαος ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

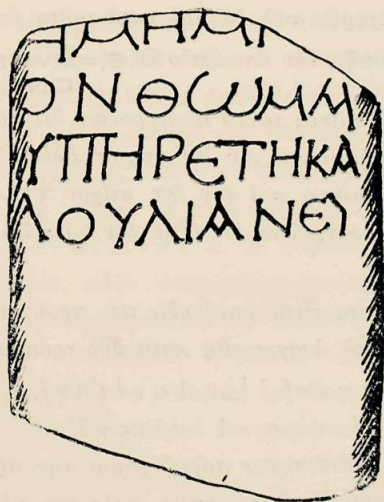
Δελτίον ΧΑΕ 10 (1911), Περίοδος Α' • Σελ. 53-60

ΑΘΗΝΑ 1911

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

ἐν τοῖς ἐρειπίοις Πυράδου (εἶτα Βορείου Μεσσηνίου. Ἀλμυροῦ) (1)

Ἐπὶ λίθου λευκοφαίου ἀποκεκρουσμένου ἄνωθεν καὶ κάτωθεν καὶ ὀλίγον δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἔχοντος δὲ μῆκος μὲν 0,μ 35, πλάτος δὲ 0,μ 32, πάχος δὲ 0,μ 18 καὶ ὕψος γραμ. 0,μ 04, ἀναγινώσκειται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή :

-- η μ η μ --

ον Θουμ [ε η]

ὕπερτέρα [ε]

Λουλιανέ. (= Δολιχίαι).

Ἡ ἀρχὴ τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς λείπει, ὅτις τοῦ λίθου ἀποκεκρουσμένου ἄνωθεν διεσώθησαν δὲ ἐκ τοῦ πρώτου στίχου τέσσαρα γράμματα κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἀποκεκρουσμένα ἄνωθεν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑποπιείσαμεν ὅτι εἶναι λειψανα τῆς λέξεως μ ν η μ ε ι ο ν. Βραδύτερον δὲ ὡς λίαν ἐπιμελῶς ἐξετάσαντες τὸν λίθον ἐπίσθημεν ὅτι πᾶν ὅ,τι ἄλλο, ἢ τὴν λέξιν ταύτην ἐμφαίνουσι· διότι, ὅτις τοῦ λίθου καὶ πλαγίως δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀποκεκρουσμένου, ἔρεκεν πυρκαϊᾶς εὐχερῶς ἀποσπωμένων τεμαχίων, δηλοῦν ὅτι καὶ ἀνὰ τὸν γράμμα ἐφ' ἑκατέρου τῶν πρώτων στίχων ἐνθεν καὶ ἐνθεν λείπει, ὡς τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ἡμίσεων γραμμάτων τ και c

καὶ τῶν ἐφεξῆς τρίτου καὶ τετάρτου στίχου οὐ τὰ ἀρχικὰ γράμματα εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ἀποκεκροσμένα, ἦτοι $\Gamma = \Upsilon$ καὶ $\Lambda = \Lambda$. Πλὴν δὲ τοῦτον δύναται νὰ ἐλλίπη καὶ ἐν γράμμα, ὅσον Σ ἐν τέλει τοῦ 3ου στίχου. Δὲν δύνανται δὲ νὰ δηλώσωσι τὴν λέξιν $\mu\nu\eta\mu\epsilon\iota\omicron\nu$ τὰ πρῶτα γράμματα, διότι οὐσης βεβαίας τῆς ἀναγνώσεως τοῦ 1ου στίχου :

— ΜΗΜΙ

εἶναι φανερόν ὅτι τὰ γράμματα ταῦτα ἦσαν ΗΜΗΜ... ὑπολείπεται δὲ χῶρος ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ στίχου δι' ἐν γράμμα, ἐν τέλει δὲ διὰ πλείω, ἦτοι 2 ἴσως καὶ 3 γράμματα, μεθ' ἃ ἔπεται ἡ ἀρχὴ τοῦ 2ου στίχου ΟΝ, ἣν ἠδύνατό τις νὰ θεωρήσῃ ὡς κατέληξιν τῆς λέξεως [Μν η με ἰ]ο ν. Ἡ ἔλλειψις ὁμως ἐνὸς γράμματος ἐν ἀρχῇ, ἢ ὑπαρξίς τοῦ Η, μετὰ τοῦτο τοῦ Μ, μετὰ τοῦτο εἴτερον Η χωρὶς νὰ ὑφίσταται ἡ πλαγία γραμμὴ ἢ ἐνοῦσα τὸ Μ μετὰ τοῦ Η καὶ σχηματίζουσα τὸ Ν, ὡς ἐν τῇ ἐπιτυμβίῳ ἐκ Τσεγγιλίου ἐπιγραφῆ, σωζομένη ἐν τῷ μουσεῖῳ Ἀλμυροῦ (*), ἢ μετὰ τὸ Η ὑπαρξίς τοῦ Μ καὶ μετὰ τοῦτο ὑπαρξίς ἴχνους καθέτου γραμμῆς καὶ οὐχὶ κυκλικῆς, ἐὰν ὑπειθέτο ἐν $\Theta(=M\Upsilon H M E I-)$,
ΟΝ

ὡς ἠθέλησάν τινες νὰ παραδεχθῶσι, (*) πάντα ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἢ $\mu\nu\eta\mu\epsilon\iota\omicron\nu$ ἀναγνωστέα τὰ γράμματα τοῦ 1ου στίχου ἄλλως τε δὲ καὶ ἡ ἐπομένη λέξις τοῦ 2ου στίχου ΘΩΜΑ καὶ τοῦ 3ου στίχου ΥΠΗΡΕΤΗΚΑ καὶ τοῦ 4ου ΛΟΥΛΙΑΝΕ μαρτυροῦσιν ὅτι οὐχὶ $\mu\nu\eta\mu\epsilon\iota\omicron\nu$ περιεῖχεν ὁ 1ος στίχος.

Στίχ. 2. ΟΝ ΘΩΜΑ. Τὸ μὲν ΟΝ εἶναι κατέληξις τις προηγουμένης λέξεως· ἡ δὲ λέξις ΘΩΜΑ δυνατὸν νὰ ἀναγνωσθῆ κατὰ δύο τρόπους.

A') --- ο ν Θ ω μ ᾱ | ὑ π η ρ ἔ τ η κ α [ς] | , Λ ο υ λ ι α ν ἑ.

B') --- ο ν Θ ω μ ᾱ [ς] | ὑ π η ρ ἔ τ η κ α , Λ ο υ λ ι α ν ἑ.

Χωρὶς ν' ἀποκρούσω τὴν δευτέραν ἀνάγνωσιν παραδέχομαι τὴν πρώτην, διότι περισσότερο, μοι φαίνεται, ὅτι συμφωνεῖ τὸ ῥῆμα πρὸς τὴν κλητικὴν Λουλιανέ, ὡς συμβαίνει καὶ ἐν ἄλλοις μνημείοις ἐπιτυμβίοις τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Δυνατὸν ἢ στήλη νὰ ἦναι ἐπιτυμβία, ἴσως ὁμως καὶ ἀναθηματικὴ. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν ἀρχῇ, πρὶν ἢ ἡ λίθος ἀποκρουσθῆ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα γράμματα, τὰ ὁποῖα ἀρχικῶς μετὰ τῶν ἐπολειφθέντων ἐν τῷ πρῶτῳ στίχῳ εἶχον ἔννοιαν

(*) Δελτίον Φιλολογ. Ἐταιρ. «Ὀθρνος» τεύχ. Γ', σελ. 16.

(*) Περβλ. Δελτίον τῆς ἐν Ἀλμυροῦ Φιλολογίου Ἐταιρίας «Ὀθρνος» τεύχος 5'. σελ. 27 ἀρ. 39.

τινα ἀποτεινομένην πρὸς τὸν Λουλιανόν, εἰς ὃν ἡ στήλη ἀνέκειτο, ἦτοι « - - - ο ν Θ ω μ ᾱ ὕ π η ρ ἔ τ η κ α ς [ς], Λ ο υ λ ι α ν ἔ ».

Ἄλλὰ τίς ὁ Θωμᾶς οὗτος, ᾧ ὑπηρέτησεν ὁ Λολλιανός; Βεβαίως οὕτως ἀναφερόμενος ἄνευ ἐπιωνύμου κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους μαρτυρεῖ, ὅτι ἦν ἐπισημοτάτιν τι καὶ οὐχὶ τυχαῖον πρόσωπον. Θὰ ἐκολακευόμην νὰ παραδεχθῶ ἐνιαῦθα, ὅτι ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενος Θωμᾶς εἶναι ὁ Ἀπόστολος, παρ' ᾧ διετέλεσεν οἰονεὶ ὑπηρετῶν αὐτῶ ὁ Λολλιανός.

Ἐναι γνωστὸν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου ὅτι ἠκολούθησαν εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἀποστόλους καὶ πολλοὶ μαθηταὶ αὐτῶν, ὧν τινὲς μὲν προήχθησαν εἰς ἐπισκόπους ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ὡς ὁ Τιμόθεος καὶ ὁ Τίτος, τινὲς δὲ ἠκολούθησαν αὐτοὺς μέχρι τοῦ μαρτυρίου (*), Καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία παραδέχεται ὅτι ἐβδομήκοντα ἐν ὄλῳ ἦσαν οἱ μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπειεῖῳ τῆς μνήμης αὐτῶν τῇ 4ῃ Ἰανουαρίου εἴκοσι μόνον ὀνόματα ἀναφέρει τὸ ἐορτολόγιον. Ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς μηναίοις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναφέρονται μὲν πολλὰ ὀνόματα Ἀποστόλων ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς δὲν συμπληροῦται ὁ ἀριθμὸς οὗτος. Δυστυχῶς δὲ ἐν Ἀλμυρῶ βιοῦντες, πόλει μικρᾷ καὶ ἀποκέντρῳ τῆς Θεσσαλίας, σιερούμεθα βιβλιοθήκης. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἐνσεβίου, « Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία » ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ. ἠδύνατο διαφωτίσαι ἡμᾶς ἀρκούντως ἐπὶ τοῦ προκειμένου, πλὴν δυστυχῶς σιερούμεθα αὐτοῦ. Οὕτω λοιπὸν ὑπολείπεται ἡμῖν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τὰ ὀνόματα τῶν ἐβδομήκοντα Ἀποστόλων, ἢ ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἐκτὸς τῶν ἐβδομήκοντα εἶχον καὶ πολλοὺς ἄλλους μαθητάς καὶ ὑπηρέτας εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν λοιπὴν διακονίαν, οὓς ἀρκούντως κατηχημένους ὄντας ἔπεμπον χειροτονοῦντες αὐτοὺς εἰς

(*) Ρωμ. Γ', 21-23. Τιμόθεος, Λούκιος, Ἰάσων. Σωσίπατρος, Τέρτιος, Γάιος, Ἐρασιος, Φοβῆ (διάκονος), Κονάρτος, — Κορινθ. Α', Γ', 10-20. Τιμόθεος, Ἀπολλῶς, Στεφανᾶς, Φουγοντιᾶτος, Ἀχαιῶς, Ἀκύλας, Πρισκίλλα. — Κορινθ. Β', Α', 19-20. Σιλωναῖος, Τιμόθεος, — Κορινθ. Β', Π', 13. Τίτος, Λουκάς. — Φιλιππη. Α', 18. Ἐπαφρόδιτος. — Κολοσσ. Α', 7. Τυχικός, Ὀνήσιμος, Ἀρίσταρχος, Μάρκος, Βαρνάβας, Ἰουδοῖος, Ἐπαφράς, Νυμφᾶς. Ἀρχιππος. — Τιμόθ. Α', 10-20. Τίτος, Δημᾶς, Κορησῆς, Τίτος (ἑτερος), Λουκάς, Πρίσκα, Ὀνησιφόρος, Τρόφιμος, Εὔβουλος, Ποῦδης, Λίνος, Κλαυδία. — Τιτ. Γ', 12. Ἀρτεμᾶς, Ζηνᾶς. — Φιλήμ. Α', 1. Φιλήμων, Ἀπφία, Ἀρίσταρχος, Ἡρωδίων, Ὀνήσιμος οἰκίτης (Α', 25). — Φιλιππη. Α', 3. Κλήμης (Φιλόλογος). Ἰστορ. Κοντογόνου, Κλήμεντος ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους, ἐκδ. Ζωα. Ἐσφιγμ. ἐν Βόλῳ 1901, σελ. 1). — Φιλιππη. Α', 23. Ἐπαφρόδιτος.

ἐπισκόπους, εἰς διαφόρους πόλεις. Οὕτως ἐξ αὐτῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου πρὸς Τιμόθεον καὶ πρὸς Τίτον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Παύλου ἐχειροτονήθησαν οὗτοι ἐπίσκοποι, ὁ μὲν τῆς Ἑφρεσίων Ἐκκλησίας, ὁ δὲ τῆς Κορινθίων. Ἄλλ' ἢ παράδοσις ἀναφέρει καὶ ἄλλους Ἀποστόλους ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα γενομένων ἐπισκόπους, Μάρκον μὲν τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, Ἡρωδίανα δὲ τῆς Ὑπαταίων, Κλήμεντα δὲ τῆς Ρωμαίων (¹) κτλ. Ὁ τίτλος δὲ οἰκέτιον ἀποδίδοται καὶ εἰς ἕτερον Ἀπόστολον, τὸν Ὀνήσιμον, ἐν τῇ πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ λέξις οἰκέτις, ἐξηγητέα ὑπερήκεις δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ὀνήσιμος ἦν ὑπηρέτης τοῦ Παύλου εἰς τὸ κήρυγμα, ἀκολουθῶν ἄει αὐτῷ. Οὕτω δὲ πιθανώτατα καὶ ὁ Λολλιανὸς ἠκολούθησεν ὡς οἰκέτης τῷ Θωμᾷ.

Γνωρίζομεν δὲ ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους τοῦ Σχολαστικοῦ, ὅτι τῷ Θωμᾷ ἐκληρώθη ὡς ἐπαρχία ἢ χώρα τῶν Πάρθων: «Ἦνίκα δὲ οἱ Ἀπόστολοι κλήρω τὴν εἰς τὰ ἔθνη πορείαν ἐποιοῦντο, Θωμᾶς μὲν τὴν Πάρθων ἀποστολὴν ὑπέδεχετο». (²) Τὸ δὲ ἐροτολόγιον ἀναγράφει, ὅτι τὰ λείψονα τοῦ Θωμᾶ κατετέθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τινὶ ναῷ· ἢ δὲ ἁγία κἀρα αὐτοῦ σφύζεται νῦν ἐν τῇ μονῇ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ· διότι ὁ Ἐπαμεινώνδας Ἰ. Σταματιάδης ἀναφέρει ὅτι; «Μεταξὺ πολλῶν ἱερῶν λειψάνων εἶδον ἐντὸς μεγάλου ἀργυροῦ ποτηρίου τὴν κάραν τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, ἕνα δάκτυλον Ἰακώβου τοῦ Πέρσου, ὅσα διαφόρων μαρτύρων καὶ ἐπὶ τέλους μέγαν ἀργυροῦν σιαυρὸν ἐγκλείοντα τεμάχια τοῦ ξύλου τοῦ Σιαυροῦ, τοῦ σπόγγου καὶ τοῦ καλάμου, ἐξ ἐκείνων, δι' ὧν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπότισαν ὄξος τὸν Σωτῆρα». (³) Οὐδόλως λοιπὸν παράδοξον μοὶ φαίνεται ὅτι ὁ Θωμᾶς θὰ ἐπεσκέψατο καὶ τὰς χώρας ταύτας, ὥσπερ ὁ Ἄνδρέας, ἢ ἐὰν μὴ ἐπεσκέψατο τὴν Θεσσαλίαν, ἰσως τὰς περὶ τὸ Βυζάντιον χώρας. Πολὴν δὲ βραδύτερον τῆς τελευτῆς τοῦ Θωμᾶ, ἐπιζῶντος τινὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τοῦ Λολλιανοῦ, ὁ Χριστιανισμὸς ἠδραιούτο καὶ ἠῤῥαεν ἀνὰ τὴν Ἀχαΐαν, τὴν λεγομένην οὕτω τότε Ἑλλάδα, καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς γνωστῆς ἐκ τῆς παράδοσεως Ἐκκλησίας ἐν Ὑπάτῃ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Ἡρωδianoσ, ἐνὸς τῶν

(¹) Φιλολογικ. Ἱστορία Κοντογόρου, Κλήμεντος δύο πρὸς Κορινθίους ἐπιστολαί, ἐκδ. Ζωσιμᾶ Ἐσφιγγενίτου, ἐν Βόλφ 1901.]

(²) Σωκρ. Σχολαστικοῦ, Ἐκκλησ. Ἱστορία, ἐκδοσις Ζωσιμᾶ Ἐσφιγγενίτου. Ἀθήν. 1901, Κεφ. Α', σ. 61.

(³) Ἐπαμ. Ἰ. Σταματιάδου, Πάτμο; καὶ Κυδωνίαι, ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ Μαρίνου Παπαδοπούλου Βρεστοῦ, ἐν Παρισίοις 1865, σελ. 214.

Ἐβδομήκοντα καὶ μαθητοῦ τοῦ Παύλου, ἐντεῦθεν ἐξηπλώθη ὁ Χριστιανισμὸς
 λίαν ἐνωρὶς ἀνὰ τὴν λοιπὴν Θεσσαλίαν. Ἦν δὲ τότε ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν
 χρόνων ἡ Ὑπάτιη, ὡς περὶ καὶ ἀλλαγῶν ἐγράψαμεν, ἡ πρωτεύουσα τῆς Θεσσα-
 λίας, ἀπολαύουσα τῆς ἐννοίας τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰσοπολι-
 τείας μετὰ τῆς Ρώμης καὶ ἔχουσα τὴν λατρείαν τοῦ Καίσαρος καὶ τῆς Ρώμης,
 ὡς διδάσκουσιν αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπομένως ἀὰ τὰ προνόμια ταῦτα εἶχε συρρέουση
 ἐν αὐτῇ πολὺς πληθυσμὸς, ἐν οἷς καὶ Ἰουδαῖοι οὐκ ὀλίγοι, καὶ τὰ ἦθη αὐτῆς
 εἶχον ἀρκούντως ἐκλυθῆ. (¹) Τότε λοιπὸν ἀπεσιτάλη ἐν αὐτῇ ὡς ἐπίσκοπος,
 ὅπως ἰδρῦσῃ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Ἡρωδίων, ἀγνωστον ὅμως ἂν ὑπὸ τοῦ Παύ-
 λου, ἢ ὑπὸ τινος τῶν Ἐκκλησιῶν ἐστάλη, ἢ καὶ μόνος ἐξελέξατο αὐτήν· ἀλλὰ
 τὸ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἀπεσιτάλη ὑπο τοῦ Παύλου. Βραδύτερον δὲ δια-
 βληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὁ Ἡρωδίων ὑπέστη τὸν διὰ μαρτυρίου θάνατον.
 Τότε λοιπὸν ἐξ ὅλων τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων, ὧν τινὲς μὲν εἶχον παρακαμά-
 σει διὰ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἀκαταστασίας τῶν τότε χρόνων, τινὲς δὲ εἶχον
 καὶ τελείως ἐκλίπει, αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι ἠκμαζον καίτοι εἶχον ὑποστῆ τὸ ἐν
 τῇ ἱστορίᾳ γνωστὸν τραῦμα ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε' περὶ τὸ 217 π. Χ. οὐχ ἦ-
 τον ὅμως ἠκμαζαν ἐμπορικῶς καὶ κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους ἔτι οὐσα τὸ
 κυριώτερον ἐμπορεῖον τῆς Θεσσαλίας, (²) ὡς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ ἐν τῷ τόπῳ
 ἀνευρισκόμενα πλεῖστοι ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ
 Χριστιανικαὶ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν αἰώνων. (³) Ὁ Στράβων ἀναφέρει
 ὅτι ἡ Πύρασος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἦν κατεσκευασμένη. Συνεπῶς δυνάμεθα
 νὰ συμπεράνωμεν, ὅπως ἐν τῇ θέσει ταύτῃ συμβιβάζωμεν τὰς Ρωμαϊκὰς καὶ
 Χριστιανικὰς ἀρχαιότητας καὶ ὅπως ἀκολυθῆσωμεν τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῶν
 πραγμάτων, ὅτι ἐμπορικὴ πόλις, τριάκοντα λεπτὰ τῆς ὥρας ἀφισταμένη τῆς θα-
 λάσσης, ἂνευ λιμένος καὶ συνοικισμοῦ ἐν τῷ λιμένι εἶναι τι ἀκατανόητον. Ἐπο-
 μένως μετὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερόμενον ἀφανισμόν τῆς Πυράσου,
 οἱ Θηβαῖοι καταλαβόντες τὸν λιμένα ἰδρῦσαντο αὐτόθι συνοικισμόν καὶ ἐμπο-
 ρικὰ καταστήματα, συντηροῦντες αὐτόθι καὶ τὸ σφιλόμενον ἔτι τότε ἱερὸν τῆς

(¹) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, Ἡ Ὑπάτιη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐν τῇ «Ἀρ-
 μονία» τόμ. Α', σελ. 633 καὶ ἐξῆς.

(²) Καὶ ὁ Λατῖνος Ἱστορικὸς Τίτος Λίβιος (XXXIX, 25), ἀναφέρει ὅτι αἱ Φθιώτιδες
 Θῆβαι ἦσαν ἐμπορεῖον παρὰ τὸν, *maritium emporium*.

(³) Ἐν τῇ θέσει Κόκινα ἢ Καينوῦρο, ἐπινείφ τῶν Φθιωτῶν Θηβῶν εὐρέ-
 ζησαν πλεῖστοι ἐπιγραφαὶ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων, περὶ ὧν ἰδὲ *Bulletin de Co-*
roes p. Hellén. Τόμ. XXIII, σελ. 397. — Δελτίον Φιλαρχ. Ἐταιρ. «Ὁθρονος», τευχ.
 Β', σελ. 6, ἀρ. 3, σελ. 21, ἀρ. 30, σελ. 23, ἀρ. 39, τευχ. Γ', σελ. 16.

Δήμητρος Ὁ συνοικισμὸς ἀπέβη, προϊόντος τοῦ χρόνου, πυκνότερος, ὥστε λίαν ἐνωρὶς ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν Χριστιανῶν, ἵνα αὐτόθι ἰδρῦσονται τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οὐδόλως ἄπορον ἂν ὁ Δολλιανὸς μαθητὴς ὦν ἢ οἰκίητος τοῦ Θωμᾶ ἀπειστιάλη ὡς ἐπίσκοπος αὐτόθι.

Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην ἐνισχύουσιν :

Α') Ἀδιὰ τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ὄντα τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων.

Β') Ἡ λέξις ὕπηρετικα [ς] παραληφθεῖσα ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐνθ' ἀναφέρεται « Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διηγήσιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου ». (¹) Ὡς γνωστόν δὲ πολλὰ ἐπιγραφαὶ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων περιέχουσι ῥήσεις γραφικᾶς. (²)

Γ') Τὰ ὀνόματα Θωμᾶς, ὃν Χριστιανικόν, καὶ Δολλιανὸς ὃν Ρωμαϊκόν.

Δ') Τὰ ὀνόματα Δολλίων καὶ Δολλιανὸς ἀναγραφόμενα ἐν τῷ ἑορτολογίῳ (Μαρτ. 20, Ἰουλ. 15, Ἀπρ. 27) ὡς ὀνόματα μαρτύρων (³) καὶ

Ε') Ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης μελέτης ἐκτεθεὶς λόγος, οὗ « Θωμᾶ ὕπηρετικα [ς], Δουλιανέ », δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Θωμᾶ εἰς τυχαῖον τι πρόσωπον, ἀλλ' εἰς ἐπίσημόν τι καὶ γνωστόν, περὶ οὗ δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ γείνη μερικώτερος προσδιορισμὸς, ἅτε ὄντος γνωστοῦ τοῦ προσώπου τούτου.

Τὸ ὄνομα Δολλιανὸς

Ἐν πρώτοις ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ ὄνομα Δουλιανὸς τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς ἐοχηματίσθη ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Lollius, Lollio, Lollianus· εὗρηται δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Δολλίων καὶ Δολλιανὸς ἐν τῷ ἑορτολογίῳ, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἶπομεν, καὶ παρὰ Σιωκράτει τῷ Σχολαστικῷ

(¹) Λουκᾶ Α', 3.

(²) Κ. Μ. Κοστοπουλοῦ, Χριστιανικαὶ ἐπιτύμβιαι ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς, τόμ. Α', σελ. 21, ἀρ. 1.—σελ. 23, ἀρ. 4.—σελ. 84, ἀρ. 33.—σελ. 36, ἀρ. 37. σελ. 37, ἀρ. 38.—Νίκου Βέη, Χριστιαν. ἐπιγραφαὶ Μεσοσηνίας ἐν Ἀελίῳ Ἰστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. 7', σελ. 389, ἀριθ. XII, σελ. 390, ἀρ. XIII.—Α. Σπυριδάκι, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ τοῦ μεσαιῶνος, ἐν Ἀελίῳ Φίλαρ. Ἐταιρ. « Ὀθρως », τευχ. Δ', σελ. 35, ἀρ. 1, 2.—Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμέντου, Πρὸς τὴν ἐξέτασιν, ἀρ. 166, σελ. 626.—Ὀθωνος Kern, Inscriptions Thesalicæ 1900, σελ. 9.

ἐν τῇ Ἑκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ. Ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ ἀνορθογράφως ἐγράφη *Λουλιανὸς* διὰ τοῦ *Υ* ἀντὶ *Λολλιανὸς* διὰ διπλοῦ *Λ*. Ὁ δὲ σχηματισμὸς *Λολλίων* καὶ *Λολλιανὸς* ἐγένετο κατ' ἀναλογίαν ἐκ πολλῶν ἄλλων *Ρωμαϊκῶν* ὀνομάτων, ὧν βρῆθαι τὸ ἑορτολόγιον τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἦτοι *Βίκτωρ*, *Βικτωριανός*, *Βαλλέριος*, *Βαλλεριανός*, *Ἡρωδίων*, *Ἡρωδιανός*, *Λούκιος*, *Λουκιανός* κ.τ.λ. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν χρήσει ἀμφότεροι οἱ τύποι τῶν ὀνομάτων τότε, ὡς *Ἡρωδίων* καὶ *Ἡρωδιανός*, *Ροδίων* καὶ *Ροδιανός*, *Λολλίων* καὶ *Λολλιανός* κτλ. Ἐπεκράτησε δὲ καὶ πολὺ βραδύτερον ἢ χρῆσις τῶν ὀνομάτων τούτων, διότι βλέπομεν ὅτι κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, ἦν τὸ ὑπαικὸν ἔτος τὸ ἐπὶ τῆς ὑπαιτείας *Λολλιανοῦ* καὶ Ἀρβιτίωνος, τῇ 6ῃ *Νοεμβρίου* μηνός. (1) Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ βραδύτερον ἔτι κατὰ τὸν *Σ'* ἢ *Ζ'* αἰῶνα τοιαῦτα ὀνόματα ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἑλλησι ρωμαΐζοντα.

Ἡ δευτέρα ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς

Δεύτερον ἐρχόμεθα εἰς τὴν β' ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης :

«[*Μνημεῖ*]ον *Θωμᾶς*] | ὑπηρέτηκα | *Λουλιανέ*».

Ἐν πρώτοις δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανὴ ἡ συμπλήρωσις [*Μνημεῖ*]ον, δι' οὗς λόγους ἐν ἀρχῇ ἐξέθεμεν, καὶ *Θωμᾶς* | ὑπηρέτηκα, | *Λουλιανέ*, χωρὶς ν' ἀναφέρηται τι σχετικόν, οἷον ὁ *Θωμᾶς* ὑπηρέτηκα (=κατεσκευάσα), ἢ ἄλλο τι, ἀποτόμως οὕτω τιθεμένης τῆς λέξεως *μνημεῖον* εἰς τὴν λέξιν : *Θωμᾶς*.

Δεύτερον δέ, ἀποκλειομένης ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ λίθου σφριζομένων γραμμάτων τῆς συμπληρώσεως ταύτης ([*Μνημεῖ*]ον), ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι λείπει ἐν *Ϸ* ἐν τέλει τῆς λέξεως *Θωμᾶς*, δύναται ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν νὰ λείπῃ ἐν *Ϸ* ἐν τέλει τῆς λέξεως *ὑπηρέτηκας*, ἅτε ἐνταῦθα τοῦ λίθου ὄντιος ἀποκεκρουσμένου.

Κατὰ τοὺς *Ρωμαϊκοὺς* δὲ χρόνους τὰ ὀνόματα τῶν ἀναθέντων ἰς ἐπιτυμβίους στήλας εἰς προσφιλῆ αὐτοῖς πρόσωπα ἀνεγράφοντο πρῶτα ἐν αὐταῖς, τοῦτο δὲ εἶναι γνωστὸν ἐκ πολλῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν. Ἐν δὲ τῷ μουσειῷ Ἀλμυροῦ κεῖνται δύο ἐπιτύμβιοι τῶν *Ρωμαϊκῶν* χρόνων ἐπιγραφαί, προσερχόμε-

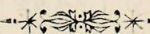
(1) Σωκράτους τοῦ Σχολαστικοῦ, Ἑκκλησι. Ἱστορία, ἔκδοσις Ζωσιμῆ Ἐσφριμῆντου τόμ. Β', σελ. 163.

ραι ἐκ Διοτιζᾶς, ὧν ἡ μὲν μία ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Β' τεύχει τοῦ Δελτίου τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου Ἑταιρείας «Ὁθρονος», ἡ δὲ ἑτέρα ἐν τῷ αὐτῷ Δελτίῳ τεύχ. Γ' τῆς αὐτῆς Ἑταιρείας· ἐν ἀμφοτέροις δ' ἀναγράφονται τὰ δνόματα τῶν ἀνεγειροάντων τὰς στήλας προσώπων. (1)

Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ὁμῶς ἐπιγραφῇ δύναιται μὲν καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ νὰ ἐκκληρωθῇ ὡς πιθανή, δύναιται δὲ καὶ ἡ ἑτέρα ὑπόθεσις νὰ ἐκκληρωθῇ ἐπίσης ὡς πιθανή, ἣν ἄνωτέρω διὰ μακρῶν ἀνεπτυξάμεν, καὶ τότε νὰ εὐρισκώμεθα πρὸ ἐνὸς λαμπροῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, οὗ ποτὲ μαθητῆς καὶ οἰκέτης τοῦ Θωμᾶ νὰ ἐκῆρυνξεν ἐν ταῖς Φθιώσισι Θήβαις τὸν Χριστιανισμόν, χρηματίσας πρῶτος ἐπίσκοπος αὐτῶν, ὁ Δολλιανός.

Ἐν Ἀλμυρῷ τῇ ιε' Ἰουλίου α. 971

Ν. Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Οὕτως ἐν τῇ δημοσιευθείσῃ ἐπιγραφῇ ἐν τῷ Β' τεύχει τοῦ Δελτίου τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου Ἑταιρείας «Ὁθρονος» (σελ. 22, ἀρ. 37) ἀναγινώσκουμεν: «Θοιοῦδας Ἀλεξάνδρου Διογενείας τῆν ἑαυτοῦ γυναικα καὶ Διοκλίταν ἀνεθερα μνημης χάριν κτλ.» Ἐν δὲ τῇ ἐν τῷ Γ' τεύχει τοῦ Δελτίου τῆς αὐτῆς Ἑταιρείας δημοσιευθείσῃ ἐπιγραφῇ (σελ. 26, ἀρ. 38) ἀναγινώσκουμεν:

• Ἐθα ἡ Καλλιό-κίλ.; τῷ Ἀρίστονος τὸν ἑαυτῆς ἀνδρα]

[Τί—ἡ Σί—]μωνα Εὐφροσίνου ἔοι[ησα τόδε]

[μνημεῖον π]οθοῦσα αὐτὸν μνείας χάριν].»

ὡς καὶ ἐν ἄλλαις τοιαύταις ἐπιγραφαῖς.